

Annona Nova

2012

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Annona Nova

2012

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2013

Szakmai lektorok:

Bagi Zsolt
Dóla Mónika
Halmi Tamás
Jankovits László
Milbacher Róbert
Orbán Jolán
Pap Balázs
Pete Krisztián
Szolláth Dávid
Takáts József

A kiadvány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0029 Tudományos képzés
műhelyeinek támogatása a Pécsi Tudományegyetemen nevére pályázat
keretében jelent meg.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

SZÉCHENYI TERV

Felelős kiadó:
Bagi Zsolt

Szerkesztők:
Ágoston Zoltán, Görföl Balázs, Mohácsi Balázs, Németh Dániel,
Schelhammer Zsófi, Szolláth Dávid

Borítóterv:
Zsupos Norbert
A borító Gerhard Richter *Eule* című festménye részletének
felhasználásával készült.

Tördelés:
Kiss Tibor Noé

ISSN: 2061-4926
© A szerzők, 2013
© A szerkesztők, 2013
Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

Görföl Balázs: Előszó	7
Schelhammer Zsófi: „Szilágyi Mihály Hagymási kezét elcsapá bokában”. Egy XVI. századi história szerkezeti kérdéseiről	11
Etlinger Mihály: Bogáti Fazakas Miklós zsoltárparafrázisai és a gyülekezeti hagyomány	23
Jaksa Csaba: A tragikum és a <i>Rozgonyiné</i> . A ballada műfaji kérdései	35
Bozsoki Petra: Átrajzolt balladahősök. Arany-balladák újraolvasása Zichy Mihály illusztrációinak tükrében	45
Kiss Georgina: Objektivitás és versfotográfia. Szöveg és kép viszonya Szabó T. Anna első köteteiben	55
Mohácsi Balázs: Egy kötetnyi versszak. Krusovszky Dénes <i>Elromlani milyen</i> című kötetéről – egy szöveghely apropóján	67
Vilmos Eszter: „Nyálas, nyúlós azúr”. A lírafordítás modern hagyományai magyar Részeg hajó-fordítások tükrében	79
Branczeiz Anna: Hungarológiai széljegyzetek az <i>Erőltetett menet</i> egyik angol nyelvű fordításának margójára	93
Szakál Kata: „Pinokkió mi vagyunk!”. Carlo Collodi regényétől a XXI. századi képregényig	103
Venczeli József: Az implicit és explicit performatív mondatok jelentésazonosságáról	113
Bárdos Dániel: A reprezentációk memetikai megközelítésének védelmében	123
Kovács László: A sartre-i reflexió (<i>Az ego transzcendenciája és A lét és a semmi</i> alapján)	137

A Sartre-i reflexió

Az Ego transzcendenciája *valamint* A lét és a semmi *alapján*

Bevezető

Tanulmányomban a sartre-i reflexió-fogalom átalakulásának leírására vállalkoztam. Az *Ego transzcendenciáját* alapul véve vizsgálom meg *A lét és a semmi*ben végbement strukturális változásokat, melyek aztán módosítanak az én feltáruló szerkezetén.

A Tudat és felosztása

Sartre tudatkonceptiója a husserli fenomenológia alapjait követi, melynek gondolata az volt, hogy vissza kell mennünk a dolgokhoz; arról kell beszélni, hogy az, amit a valóságban látunk, az előttem lévő asztal vagy egy pohár víz, hogyan jelenik meg számunkra és miként adódik. Minden tudat valaminek a tudata,¹ ez az alapja a husserli intencionalitás-elméletnek.² Ez azt jelenti, hogy minden egyes tudat rendelkezik egy tárggyal, megragad egy tárgyat, azaz a tudat elválaszthatatlan a számára megjelenő tárgytól.³ Sartre ennél többet állít: az nem elég, hogy minden tudat valamire irányul, azt is hozzá kell tenni, hogy ezenfelül minden tudat önmagát is tételezi. Ezt nem feltétlenül kell reflektált tudatosságként elképzelni.⁴ Viszont ott kell lennie nem-tételezetten, hogy aztán a reflexív aktus kapcsán

¹ SARTRE, Jean-Paul: *Az Ego transzcendenciája* (ford. SÁNDOR Péter), Latin Betűk, Debrecen, 1996, 25.

² HUSSERL, Edmund: *Az intencionalitás elmélete* (ford. VARGA Péter András – ZUH Deodáth), in: *Husserl és a logikai vizsgálódások* (szerk.: VARGA Péter András – ZUH Deodáth), L'Harmattan, Bp., 2009, 25.

³ ULLMANN Tamás: *Jean-Paul Sartre*, Fenomenológia Online, é. n., 2. (http://www.fenomenologia.hu/wpcontent/uploads/2009/10/Ullmann_Sartre.pdf) – utolsó letöltés: 2013. 02. 21.

⁴ Uo. 2.

tételező tudattá alakíthassuk. A tudatot az intencionalitás, a spontaneitás és az öntudat jellemzi, de sehol sem található a tudat mezején belül az a bizonyos valami, amit transzcendentális Egónak lehetne nevezni.⁵ Nem beszélhetünk transzcendentális Egóról, ahogy azt Husserl gondolta⁶ – ez a kritika Sartre tanulmányának az alapja.

A tudatot Sartre *Az Ego transzcendenciájában* több változatra osztja. A két fő forma, amely megjelenik az írásban, a reflektáló és a nem-reflektált tudat. Elsőként a nem-reflektált tudatot vizsgálom meg, amely én nélküli pillanatokkal rendelkezik.⁷

A) Nem-reflektált tudat

Sartre azt mondja, hogy nincs hely a tudatban az Én számára. A tudatban nem lakik semmi, így a nem-reflektált tudatban sem lehet Én. A *nem-reflektált* tudat önmagát csak abszolút interioritásként ismeri el. Ebből arra következtethetünk, hogy a nem-reflektált tudat olyan bensőség, amit nem befolyásol és nem is ragad meg a valós és 'külvilági' vagy külső lét. Olyan bensőségesség, amely önmaga totalitásában realizálódik. Ez a tudat autonóm.⁸ Első fokú, mert önmagának nem-tételező tudata, mert mint transzcendens tárgy-tudat önmaga tudata.⁹ Ez a tudat Sartre-nál azon felül, hogy egy tárgynak tetikus tudata, vagyis tételező, úgy ezzel még önmagának a nem-tetikus, vagyis nem-tételezett tudata is. Így tehát a *nem-reflektált* tudat mindig két dolgot tudatosít, anélkül hogy mindkettőt megragadná: először is a tárgyat, amit tételez (megragad), másodszor pedig a reflektálatlan önmagát. Önmaga tudatosítása azért fontos, hogy egy másik aktussal a reflexió mezejére léphessünk.

A nem-reflektált tudat az első, ami megjelenik a világban. Abban a világban, amely mentes az Éntől egészen addig, míg egy reflexív tudat ezt meg nem változtatja. Sartre fő gondolata éppen ez, hogy az Én eredendően nincs benne a világban, csak konstruálás révén jelenik meg. Csak a tudat van, s ez a tudat az, ami konstituálja a világot és minden tárgyat, ami benne van. Ez az Én konstruálása előtti tudat a nem-reflektált tudat. Sartre szerint a világ

⁵ Uo.

⁶ HUSSERL, Edmund: *Kartezianus Elmélkedések* (ford. SAJÓ Sándor – ULLMANN Tamás), Atlantisz, Bp., 2000, 30§.

⁷ SARTRE: *Az Ego transzcendenciája*, i. m., 12.

⁸ I. m., 37.

⁹ I. m., 26.

ilyen nem-reflektált tudati aktusokból épül fel. Ez nem jelenti azt, hogy a tudatfolyamban nem konstruálódik Én, pusztán azt, hogy a *nem-reflektált* tudati aktusban erre nincs lehetőség. A nem-reflektált síkon nincs Én,¹⁰ így a nem-reflektált tudatban sincs. Mikor a nem-reflektált síkon vagyunk, csak a különböző dolgok tudatai léteznek. Sartre példájával élve: a villamos-elérve-kell-legyen tudatában¹¹ nem gondolkodunk azon, hogy sietünk a villamoshoz, egyszerűen csak sietünk utána. Ha valaki megállít minket és megkérdezi, hogy mit csinálunk, azt válaszolhatjuk, hogy: sietünk a villamoshoz. Viszont akkor az már nem egy nem-reflektált tudat, akkor már át-ésünk a reflexió síkjára, amiben már feltárult egy Én, aki válaszol. Egészen addig, amíg a cselekvés zajlik, a tudat elmerül a nem-reflektált síkban, s ahogy megpróbálom megragadni, hogy megfigyelem a nem-reflektált tudatot, egy másik tudattal fogok rendelkezni, és a nem-reflektált tudat elillan. Sartre úgy fogalmaz, hogy ilyenkor belemerülünk a tárgyak világába,¹² s ezt támasztja alá a villamos példája. A nem-reflektált sík maga a tárgyak világa.

B) Reflexív tudat

A másik fajta reflexió aktusban konstituált, reflexív tudat, vagyis reflektáló tudat. A reflexív tudat az, amikor a *nem-reflektált* tudatot tételezzük, tesszük meg tárgynak. Ilyenkor a tudat elsődleges tárgya önmaga lesz,¹³ nem pedig egy a világban jelenlevő tárgy. Sartre azt mondja, hogy ez mindig csak másodlagos lehet. Lehetetlen elgondolni, hogy a *nem-reflektált* tudatot megelőzze egy ilyen önmagára utaló tudat. Azért is állítja, hogy a *nem-reflektált* autonóm és elsődlegességet élvez. A tudat elsődlegesen mindig egy tárgy-tudat lesz.¹⁴

Az Ego transzcendenciáját alapul véve, ez az a tudat, ahol az Én megjelenik és részt vesz a világ konstituálásában. Az Én a reflektált tudaton keresztül mutatkozik meg.¹⁵ A reflektált tudatokat újabb két fajtára lehet bontani: immanensre és transzcendensre – ezek igen erősen eltérnek egymástól. Immanensként itt úgy jelenik meg,

¹⁰ I. m., 28.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ ULLMANN: *Jean-Paul Sartre*, i. m., 2.

¹⁴ Uo.

¹⁵ SARTRE: *Az Ego transzcendenciája*, i. m., 31.

mint saját magát alkotó és saját maga egysége,¹⁶ ha viszont transzcendensként gondoljuk el a reflektált tudatokat, akkor az az állapotok és a cselekvések¹⁷ összessége lenne.

Sartre transzcendens és transzcendentális fogalmai eltérnek a kanti értelmezéstől és nem úgy használja őket, ahogy ezt Kant tette *A tiszta ész kritikájában*. Egy husserli meghatározás alapján használja ezeket a fogalmakat, és ahol szükséges volt, át is alakította őket úgy, hogy az rendszerének megfeleljen. Husserl ezt a két fogalmat *A fenomenológia ideája*¹⁸ című előadásaiban fejtette ki, melynek lényege, hogy el kell hagynunk a természetes beállítódást, mert az elfogadja a transzcendens objektum és a megismerő szubjektum szembeállítását. A fenomenológiai módszert képtelenség a természetes beállítódás keretein belül megvalósítani, így Husserl gondolata szerint át kell szűrni mindent az epokhé-n, hogy a fenomenológiai beállítódás szintjén vizsgáljuk a dolgokat. Ezért a transzcendenciának és immanenciának több jelentése van, mert két beállítódás szerint értelmezhetjük őket.

Sartre a husserli fenomenológiai beállítódással alkotja meg a rendszert, viszont árnyalatnyi különbségeket alakít ki a husserli transzcendenciából.¹⁹ A transzcendenciát három értelemben használja. Az első, ami ellentétben áll a fakticitással, mert a tudat egyfajta képességére utal, mint a vágy vagy a képzelet. Ezeket máshogy ragadjuk meg, mint a valós tárgyakat a világban és nem is jellemzi őket a tagadással való meghatározás. A második az a fajta transzcendencia lenne, amit az immanenciával szemben határoz meg; ez Sartre-nál a tudat alkotó struktúráját jelenti, ekképp fogalmazza meg: a tudat valaminek a tudata: „ez annyit jelent, hogy a transzcendencia a tudat konstitutív struktúrája; vagyis, hogy a tudat olyan létre támaszkodva születik, ami nem ő.”²⁰ Ez nem egy szigorúan vett alkotó struktúra, az Ego és annak egységesített részei is mind transzcendens tárgyak, de mégsem alkotják a tudatot, csak annak valós megjelenését segítik elő. A harmadik pedig azokra vo-

16 I. m., 40.

17 Uo.

18 HUSSERL, Edmund: *A fenomenológia ideája* (ford. BARÁNSZKY Jób László), in: Edmund HUSSERL: *Válogatott tanulmányai*, Gondolat, Bp., 1972, 63.

19 Ezt a legjobban Phyllis Sutton Morris fejt ki tanulmányában. PHYLLIS, Sutton Morris: „Sartre on the Transcendence of the Ego”, *Philosophy and Phenomenological Research*, 1985/46, 179-198.

20 SARTRE, Jean-Paul: *A lét és a semmi* (ford. SEREGI Tamás), L'Harmattan, Bp., 2006, 26.

natkozik, a meghatározott konkrét tapasztalattal bíró tárgyak helyett, amik időben meghaladják pillanatnyi megjelenésüket.²¹

A másik fogalmat is husserli értelmezés²² szerint használja, akárcsak a transzcendenciát. A transzcendentális az objektív világ, és objektívan tekintett tárgyak tiszta alapját jelentené, s így a transzcendentális mező az, amit az értelmet adó és eredendő tudatok alkotnak.²³ Az immanencia a valós struktúra ellenében tárul fel *Az Ego transzcendenciájában*. Az immanencia is egyfajta struktúra tehát, mindössze csak egy belső totalitásként felfogott rendszer szerint kell értelmezni.

Sartre a reflexió két változatáról beszél, miszerint a reflexió vagy „utat nyit a végtelen felé”, és a reflektált tudat által az Én feltárulását követve egy transzcendens egységet hoz létre (az Egót), vagy visszatér egy Én nélküli pillanathoz, és újra elveszik a tárgyak világában egy nem-reflektált tudatot tételezve.²⁴ A reflexió aktusa így csupán egy átmenet a két lehetséges végpont között. Ennek a szerkezetnek a váza az lenne, hogy a nem-tiszta reflexió aktusában feltárul az Én, és ennek a feltárulásnak köszönhetően aztán maga a reflexió tűnik el egy Én által tételezett állapotban, ami lehet gyűlölet, szeretet vagy féltékenység. A tiszta reflexió aktusa, miszerint „lefegyverezi” a *nem-reflektált* tudatot, annyit mond, hogy az aktus egyszerűen visszautal minket a *nem-reflektált* tudat szintjére, egy nem-reflektált síkra. Ám Sartre ezzel azt állítja, hogy a reflexió aktusai közül, amelyek eredetileg kétfélének mutatkoztak, valójában csak az egyik által tárulhat fel az Én. A tiszta reflexió fogalmát nem fejt ki Sartre *Az Ego transzcendenciájában*. Amikor a tanulmány során a reflexív síkra kerülünk, vagy a vele kapcsolatos aktussal van dolga az Énnek, egyszer sem gondolja úgy Sartre, hogy az a tiszta reflexió hatóköre lenne. Eszerint minden a reflexió aktusában megragadott tárgy vagy állapot csak a nem-tiszta reflexióban bontakozik ki és annak a pályájára visz minket. Nem beszél tehát arról, mi viszi a tudatot a reflexió síkjára úgy, hogy eközben nem tárul fel Én, és így a sík tiszta felére kerülve, újra visszakerülünk a *nem-reflektált* tudathoz.

21 PHYLLIS, Sutton Morris: i. m., 187.

22 HUSSERL: *Karteziánus Elmélkedések*, i. m., 11§.

23 Uo.

24 SARTRE: *Az Ego transzcendenciája*, i. m., 43.

Reflexió – Az ego transzcendenciája valamint A lét és a semmi alapján

A reflexió struktúráját máshogy adta meg Sartre a két műben. A két felépítés alapján véve nem tér el jelentősen egymástól, megtartotta a rendszer vázát, a későbbi munkában viszont kiterjesztette annak felületét. *A lét és a semmi*ben már nem hagyja figyelmen kívül a reflexiónak a leírását, megvan a tiszta és nem-tiszta reflexióra való felosztás, viszont hangsúlyosabb szerepet kap a tiszta reflexió. A tiszta reflexió kapcsán nem táruul fel az Én, de jelentősége nem mérül ki abban, hogy aktusa során csak a *nem-reflektált* tudathoz utal vissza.

A) Tiszta reflexió

Sartre a tiszta reflexió definícióját úgy írja le, hogy: a tiszta reflexió, a reflektáló tudat jelenléte a reflektált tudatnál.²⁵ Az látható *Az Ego transzcendenciájában* is hogy ez az autentikus forma. A nem-tiszta reflexió a tiszta reflexió alapján tűnik fel, így a tiszta reflexió a mindenkori alap, amelynek feltétlenül fel kell tűnnie, hogy azután a nem-tiszta reflexió konstruáljon egy Ént az aktusa során.²⁶ A nem-tiszta reflexió nem lehet adott csak abban az esetben, ha a tiszta reflexió már megjelent. Ez a momentum viszont így explicite nincs ki-mondva *Az Ego transzcendenciájában*. A tiszta reflexió ott nem felelős azért, hogy magával hozza vagy jelenlétével konstituálja meg a nem-tiszta reflexiót. Úgy néz ki, mintha az Én választása lenne, hogy feltáruul, s akkor egy transzcendens egységbe vagy tárgyba süllyedve a reflektált tudat részévé válik, vagy az Én feltáruulása nélkül visszautal a *nem-reflektált* tudatra. Ha a tiszta reflexió feladata az, hogy lehetőséget adjon a nem-tisztának, akkor a jelentősége megnőtt a tanulmányban leírthoz képest.

„Mégsem képzelhető el azonban, hogy a reflektálatlan önmagáért-való, mely felbukkanásával történetivé válik, saját maga e minőségek, állapotok és aktusok összessége lenne.” (LS 209)²⁷

²⁵ SARTRE: *A lét és a semmi*, i. m., 204.

²⁶ Uo.

²⁷ A tanulmányban az LS rövidítés Sartre: *A lét és a semmi* című művére utal.

A tudat megjelenésével, ha azt semmilyen reflektáló tudat nem ragadja meg, úgy az időbeliségben történetivé válik. Itt már fontos szerepet kap majd az idő, a tartam, minden tudatot és megjelenést időbeliesíteni fog. A szöveg kimondja, hogy az önmagáért-való nem lehet az állapotok, cselekvések és minőségek alapja, így Sartre ezzel kizárja azt, hogy az önmagáért-való konstruáljon Ént. Így az Ego területe az önmagában-való lesz, amely tartalmazza majd ezeket a transzcendens egységeket. *A lét és a semmi*ben is kimondja, hogy az Ego önmagában-való, nem pedig önmagáért-való.²⁸

Sartre a tiszta reflexió struktúráját úgy alkotta újra, hogy belehelyezte egy önmagát konstruáló körbe, melyet körülvesz az időbeliség. Nem rendelkezik Én nélküli pillanatokkal, viszont megvan benne egyszerre a múlt-jelen-jövő.

B) Nem-tiszta reflexió és az Ego egységeinek tárgyalása

„A nem-tiszta reflexió azonban, ami az elsődleges és spontán reflexív mozgás (de nem az eredendő), az önmagában-való módján számára-lét.” (LS 210)

Az már impliciten benne volt a tiszta reflexió definíciójában, hogy az önmagában-való területéhez tartozik a nem tiszta-reflexió. Mert elsődleges és spontán. Ez a spontaneitás már megfogalmazódik korábban is, mikor azt írja, hogy: *minden pillanatban meghatározza magát a létezés számára, anélkül, hogy bármit is elképzelhetnénk őelőtte.*²⁹ Ez a meghatározás a transzcendentális tudatra vonatkozott, de a spontaneitás lényege explicite megfogalmazódik benne. A nem-tiszta reflexió nem konstituálja magát minden pillanatban, tekintve hogy a tiszta reflexió az eredendő struktúrája, így a konstitúció is csak ennek révén jöhet létre. Viszont a spontaneitáshoz hozzátartozik az is, hogy az Én lényegéből fakad.

A számára-lét itt egy önmagában-valóhoz köthető létbirtoklásra kell gondolni, vagyis arra, hogy a nem-tiszta reflexió úgy viselkedik, mint egy önmagában-való, s így ez a reflexió önmagában-valóként önmaga-lét.

²⁸ SARTRE: *A lét és a semmi*, i. m., 148.

²⁹ SARTRE: *Az Ego transzcendenciája*, i. m., 71.

„(...) három formája létezik a nem-tiszta reflexiónak: a reflektáló, a reflektált, és egy önmagában-való, aminek a reflektálónak kell lennie, amennyiben ez az önmagában-való lenne a reflektált, s ami nem más, mint a reflektáló fenomén számárája.” (LS 210)

Sartre elkülönít három formát a nem-tiszta reflexióban, ez a felosztás csak itt kap helyet,³⁰ Az *Ego transzcendenciájában* nem kerül kifejtésre. Ott is beszél arról, hogy mi történik a reflektálóval vagy a reflektált tudattal, a nem-tiszta reflexió, de ezeket nem állítja be úgy, mintha a reflexió formáját képeznék. A reflektáló és a reflektált az Énhez való kötődésük miatt került a nem-tiszta reflexió hatásköre alá. Természetesen nincs hierarchikus viszony közöttük, ahogy Sartre többi rendszerében sincs. Filozófiájának a lényege az, hogy ezeket a hierarchikus viszonyokat a létezés tekintetében meg kell szüntetni. A nem-tiszta reflexiónak ezért formái vannak és nem szintjei. Ezek a formák egyenként is képviselik a nem-tiszta reflexiót egy adott aktusban.

A pszichét *A lét és a semmi*ben is az Egoval állítja párhuzamba Sartre, s így a pszichét a konstituáló reflexió hozza létre.³¹ Konstituáló reflexió a nem-tiszta reflexió. Sartre *Az Ego transzcendenciájában* nem használja egyesítő fogalomként a pszichét. Elkülönít egymástól pszichikait és pszichofizikait, de az Egót nem hozza közvetlen relációba a pszichével. Az Ego egységének rendszerében nem lép fel változás, ugyanúgy az állapotok, a minőségek és a cselekvések alkotják. Viszont itt ezeknek az egységeknek megváltoznak a tulajdonságai.³² Bár nincs hierarchikus viszony közöttük, elsődlegességet biztosított nekik.

Az *Ego transzcendenciájában* az Egónak még nagy szerepe van, teremtő és befolyásoló tulajdonsággal van felruházva. A transzcendens egységek csak ennek a vezetésével tárulnak fel. Ennek a struktúrának az alapját őrzi a nem-tiszta reflexió.

C) Az Ego és egységei – állapot, cselekvés, minőség

Az Ego közvetlenül transzcendens egysége az állapotoknak és a cselekvéseknek.³³ Az Ego az Én és a Magam felosztása nélkül, e kettő összességként adja ki a cselekvések és állapotok egységét.

³⁰ SARTRE: *A lét és a semmi*, i. m., 205.

³¹ I. m., 212.

³² I. m., 213.

³³ I. m., 47.

Sartre beszél transzcendens Egóról és transzcendentális Egóról. Már említettem, hogy a transzcendentális Egót nem fogadhatjuk el. A transzcendens Ego nem a közvetlen tapasztalat tárgya, hanem szintetikus és ideális dolog.³⁴ Az Ego tehát nem immanens, de mint ahogy más tárgyak is, az Ego is túl van a tudaton. Máshogy jellemezve, az Ego ideális egysége egy végtelen sorozatnak, pontosan úgy, ahogy Husserlnél megjelenik a noéma. Reisman írja le azt,³⁵ hogy a sartre-i terminológia hogyan használja a noéma és noétikus fogalmakat, amelyeket Husserl az *Ideenben*³⁶ alkalmaz. Sartre úgy tekint az Egóra, mint egy husserli tekintetben vett noémára. Ideális létezőként, ami megragadja a végtelen sorozat közös tárgyát és a lehetséges cselekményeket.³⁷ Fontos, hogy nem az ideális cselekvéseket ragadja meg, és nem is minden lehetséges tárgyat. Csak azokat a tárgyakat, amelyek az egysége kapcsolata alatt lehetőségként felmerülnek és azokat a cselekedeteket, amelyek ezeknek az egységnek lehetőségként feltáruhnak.

Azt, hogy az Ego csak a reflexió által képes feltárulni a világban, az is alátámasztja, hogy az Én a reflektált tudaton keresztül mutatkozik meg. A reflexió által megragadott reflektált tudat közvetítésével feltáruhnak az Ego aktív pólusa, ami nem más, mint az Én. Az Ego két pólusa egymástól függetlenül rendelkezik az adott szubjektumról információkkal. A Magam az, amit megismerhet a másik, sőt, több dolgot tud egy másik az én Magamjáról, mint én magam. Viszont az Én már nem tárul fel a másik előtt, legalábbis az az Én, amelyik a nem-reflektált tudatból kiindulva a reflektált tudaton keresztül megnyilvánul. Az Én interioritások termelője.³⁸ Az Én olyan bensőségesség, ami nem megismerhető külső személy által.

Az Ego által szintetizált egységek, mint a cselekvés vagy az állapotok mind transzcendens tárgyak.³⁹ Az Egóval ezeket teremtő viszony köti össze, de ettől még nem határolódnak el egymástól, mert minden, amit az Ego alkot, az befolyásolhatja is egyben.⁴⁰

34 PHYLLIS, Sutton Morris: „Sartre on...”, i. m., 187.

35 REISMAN, David: *Sartre's Phenomenology*, Continuum, London, 2007, 53.

36 HUSSERL, Edmund: *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy* (ford. F. KERSTEN), Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 1983, 90§.

37 REISMAN: *Sartre's Phenomenology*, i. m., 53.

38 SARTRE: *Az Ego transzcendenciája*, i. m., 18.

39 SARTRE: *Az Ego...*, i. m., 53.

40 SARTRE: *Az Ego...*, i. m., 54.

Az *Ego transzcendenciájában* az Egónak még egységesítő és összefogó szerepköre van, *A lét és a semmiben* ebből már szinte semmi sem marad meg. Ha megfigyeljük, az Egóról írt tanulmány voltaképpen egy Husserl-kritika, ami szembe megy az *Én* egységesítő elvével. Az *Ego* egységesítő képességének a tényétől viszont csak *A lét és a semmiben* tudott elhatárolódni. Az Egónak ott is van helye, de már csak mint összesítő megnevezés.

A transzcendens egységek között nincs hierarchia egyik műben sem, de beszélhetünk az egységek közötti prioritásról. Az *Ego transzcendenciájában* ez a szerep az állapoté *A lét és a semmiben* pedig a minőségé.

Minőség

A minőség összekötő és közvetítő szerepet tölt be. Az állapotok és cselekvések közötti egységesítést hajtja végre.⁴¹ Az *ego transzcendenciájában* még nincs önállósága, csak egy tulajdonképpeni hozadéka a két másik transzcendens egységnek. Csak úgy jelenhet meg, ha ezekbe kapaszkodik. Itt a minőség még nem valós létező csak egy lehetőségfeltétel, ami kiteljesíti az állapotokat és cselekvéseket.

„Az *Ego* minőségeit a virtuális, látens, potenciális dolgok összessége reprezentálja, amely jellemünket és habitusainkat alkotják.” (LS 212)

Megerősíti, hogy azok a dolgok, amiktől az *Én* elnyeri szubjektivitását, azok a jellemből és habitusokból formálódó potencialitások. Ahogy írja is: a megfáradt, öreg, elkeseredett,⁴² mind olyan habitusok, amik az *Én* feltárulását követve belemélyednek az Egóba.

„Azon kívül a minőség egy velünk született vagy szerzett szellemi hangoltság, ami hozzájárul személyiségem *minősítéséhez*.” (LS 213)

Itt világosodik meg a minőség koncentráltabb szerepe. Az *Ego transzcendenciájában* még nem fektetett ekkora hangsúlyt a minőségre, akkor is rendelkezett a potencialitás és a virtualitás jellemzőivel, viszont még nem emelte fel egy olyan posztra, ami egy eredendően

⁴¹ SARTRE: *Az Ego ...*, i. m., 47.

⁴² SARTRE: *A lét és a semmi*, i. m., 212.

döbb alapot adott neki. A minőség így egy sokkal mélyebb és ragaszkodóbb egysége lesz az Egónak.

Állapot

Ez az egység a reflexió által ragadható meg. Az *Ego transzcendenciájában* ezt az egységet a gyűlölettel mutatja be, ami egy adott tárgyra irányul és egy Énnel teli állapot. Ez nem egy pillanat-érzet, nem egy tűnékeny dolog. Ahogy Sartre is írja, a gyűlöletem mindig itt van bennem,⁴³ de nincs mindig adva a gyűlöletem tárgya, így az elmerül egy nem-reflexív síkban.

A lét és a semmiben már nem egy lehetséges állapot perspektivitásából ragadja meg az egységet, hanem valós létezése által.

„Az állapotok, azokkal a minőségekkel szemben, amik „potenciálisan” léteznek, aktuálisan létezőnek adódnak. (...) Ugyanígy számos olyan jellemvonás, ami kívülről járul a személyiségemhez, ha úgy tekintem, képes állapottá válni (...)” (LS 213)

Az állapotok aktualitását hangsúlyozza, azzal szemben, hogy a minőségeknek csak egyfajta kvázi-aktualitás jut. Hiába rendelkeznek temporalitással felruházott tulajdonsággal, az állapotokhoz képest csak egy kvázi-temporális lét adatott nekik. Ebben a fejezetben közelebb hozta a két egységet egymáshoz, s mégis ebben a szorosra fűzésben a tulajdonságaik révén mélyebb repedés keletkezett köztük.

„Az állapot ezzel szemben sokkal mellékesebb és esetlegesebb dolog: *valami, ami megyik velem.*” (LS 213)

Ezzel a mondattal veszíti el a korábban megszerzett prioritását az állapot. Azzal, hogy olyan dologként jellemzi, ami csak megyik velem, elsöpri azt a mély és erős struktúrát, amit a gyűlölet esetében leírt. Ez mind a koncepció megváltozásából fakad. A gyűlölet a másikkal való magatartásmód kérdéskörének megjelenése miatt elhagyja az állapotok egységét, így az állapotok elvesztik az általa biztosított kohéziós erőt. A gyűlölet nem szűnik meg állapot lenni, pusztán csak fontosabb szerepe lesz a másikkal való érintkezés kapcsán. Egy állapotnak nem kell feltétlenül kapcsolódnia egy má-

⁴³ SARTRE: *Az Ego transzcendenciája*, i. m., 41.

sik emberhez, viszont az olyan állapot, aminek szüksége van erre, a teljességét csak a másikkal együtt képes létrehozni.

Cselekvés

Az *Ego transzcendenciájában* Sartre az egységek konkrét megvalósulásának tekinti,⁴⁴ ami azt mutatja, hogy a cselekvés, viselkedését és alapját tekintve olyan, mint egy intencionális tárgy, vagyis mint több intencionális tárgy egysége. A cselekvés transzcendens függetlenül attól, hogy fizikaira vagy pszichikaira gondolnak. *A lét és a semmi*ben ez a szűk tulajdonságkör kibővül és jóval nagyobb hangsúlyt kap. A cselekvés több lesz egy időben meghatározott tevékenységénél.

„Cselekedet alatt a személyiség összes szintetizáló tevékenységét kell értenünk, vagyis minden célra irányuló hangoltságot, de nem annyiban, amennyiben az önmagáért-való saját lehetőségeiként van, hanem amennyiben az aktus valamilyen transzcendens pszichikai szintézist jelenít meg, amit meg kell élnie.” (LS 213)

Itt ismét használja a hangoltság kifejezést, mely a szintetizáló tevékenység egy formájaként van jelen. A hangoltság itt irányultság, mely felkészít egy bizonyos aktussal való megjelenésre. A cselekvés nem tudati határokkal megszabott dolog, hanem inkább egy pszichikai egység egy aktuson belüli megjelenése.

Sartre szerint a cselekvés megjelenhet a reflexív tudat virtuális tárgyaként.⁴⁵ Olyan esetekre gondol, mikor egy adott dolog potencialitása által kell az önmagáért-valónak, vagy másképp mondva a tudatnak megjelennie, ilyen a meginni-szükséges-ital vagy a nyújtandó-segítség.⁴⁶ Ebből levonja a következtetést, hogy nem rendelkezhetem egyszerre Péternek a tudatával és az iránta érzett barátság tudatával. Péternek a tudata ebben az esetben tárgy-tudat lesz, ami a *nem-reflektált* síkon jelenik meg, míg a barátság reflektív tudati állapot.⁴⁷ Az hogy a cselekvés képes ilyen virtualitást felvenni, még nem jelenti azt, hogy úgy a része lenne, mint a minőség esetében.

⁴⁴ SARTRE: *Az Ego transzcendenciája*, i. m., 46.

⁴⁵ SARTRE: *A lét és a semmi*, i. m., 214.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ REISMAN: *Sartre's Phenomenology*, i. m., 61.

„A cselekedet mint pszichikai lét minden említett esetben egy transzcendens létezését és az önmagáért-való világgal való kapcsolatának objektív oldalát képviseli.” (LS 213)

A cselekvések összefoglalója a fenti mondat, mely leírja, hogy a cselekvés vegyíti egybe a pszichikai létet a világ objektív oldalával. Sartre objektív oldalon a valósan megjelenő, a külvilágban jelenlevő transzcendens tárgyakat és azok egységét érti. A három egység közül, melyet elemez, ez az egyetlen, amelyik összevonja a pszichikai létet a transzcendensen megjelenő léttel. Ha megnézzük a minőséget és az állapotot, látszik, hogy mindegyik megjelenésével formálja az Ént. Mind a kettőnek van a külvilágra vonatkoztatott és megjelenített hatása. Az állapotomnak és a minőségeimnek van nyoma a külső megjelenítésben. Viszont Sartre erre nem helyez hangsúlyt, mert az, hogy van nyoma, még nem kapcsolja össze közvetlenül a transzcendens léttel. A cselekvésnek a feladata az, hogy ezeket egybefogja.

Összefoglalás

Tanulmányomban összehasonlítottam a két reflexiót, melyek – mint kiderült – nem csak fogalomhasználatban térnek el egymástól, hanem a struktúrában is felfedezhetők változások. A reflexió maga és az Én feltárulása is megváltozik azáltal, hogy elhagyja a tanulmányban írt prioritást a transzcendens egységek között, és egységesíti őket hierarchia nélkül. A legnagyobb változás a tiszta és nem-tiszta reflexió kapcsolatában rejlik, mert az már nem csak egy hányados, hanem alapot, funkciót és lehetőséget adott neki. Az *Ego transzcendenciájában* leírt reflexióban feltáruló Én is kezdetleges volt még csupán, s akkor teljesedett ki és érett meg arra, hogy a rendszer része legyen, mikor ezeket a ki nem mondott változásokat *A lét és a semmiben* leírta.